

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI AMERİKAN MISSOURİ ZIRHLISI'NIN İSTANBUL LİMANI'NI ZİYARETİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

İbrahim BOZKURT*

Özet

II. Dünya Savaşı'nın bitişinden hemen sonra, Türkiye'nin dış politikasının ve Türk basınının gündemine yerleşen olay, Türkiye ile SSCB arasında yaşanan gerginliktir. 1925 yılında imzalanan ve 1945 yılında süresi sona erecek olan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın, SSCB tarafından yenilenmeyeceğinin, Türk Büyükelçisi aracılığıyla Türk Hükümeti'ne bildirilmesi ve arkasından Sovyet Hükümeti tarafından bazı isteklerde bulunulması, sözü edilen gerginliğin boyutlarını arttırmıştır. Türkiye ve SSCB arasında diplomatik alanda böyle bir krizin yaşandığı dönemde, 5 Nisan 1946'da ABD'nin en büyük savaş gemilerinden birisi olan Missouri'nin Türkiye ziyareti, içeride ve dışarıda çok anlamlı bulunmuştur. Türk basınında Missouri'nin Türkiye ziyareti, ABD'nin Ortadoğu'da SSCB'ye karşı etkili bir dış politika izleyeceğinin ve bu doğrultuda Türkiye'yi destekleyeceğinin işareti olarak yorumlanmıştır. Ancak 1946 yılında gerçekleştirilen bu ziyaret, öncesinde ve sonrasında yaşananlarla sadece dış politikada destek olarak algılanmakla kalmamış beraberinde bazı tartışmaları da getirmiştir.

Anahtar kelimeler: ABD, Missouri Zirhlisi, Türkiye Ziyareti, Türk Basını, Türk Kamuyu.

EVALUATIONS ON THE VISIT OF US BATTLESHIP MISSOURI TO THE ISTANBUL PORT AFTER THE WORLD WAR II

Abstract

Immediately after the end of the Second World War, the event that most preoccupied the Turkish press and the Turkish foreign affairs office was the tension between the USSR and Turkey. This tension in question was furthered by the message received from the USSR government through the channel of the Turkish embassy stating that the government would not renew the Turco-Soviet friendship pact signed in 1925, which was to end in 1945 and by some further ensuing demands made by the Soviet government. In a particular period when a diplomatic crisis was happening between Turkey and Russia, the Turkish visit of Missouri, one

*Dr., İbrahim Bozkurt, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, (ibrboz@mersin.edu.tr).

of the biggest battleships of US, on 5 April 1946 was redeemed meaningful both internally and externally.

The Turkish press interpreted the visit of Missouri as a sign suggesting that US government will pursue an effective politics against the USSR in the Middle East and accordingly will support Turkey in this respect. But this visit in 1946 with the events occurred before and after it was perceived not only as a support in foreign politics, but also as significant incident that brought about some additional discussions as well.

Keywords: USA, Battleship of Missouri, Visit to Turkey, Turkish Press, Public Opinion in Turkey.

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin dış politikasına ve kamuoyuna hâkim olan konu; savaş sonrası Avrupa dengesinde meydana gelen boşluklardan yararlanan ve bütün ağırlığı ile Türkiye'nin de üzerine çöken, Sovyet tehdidine karşı ülke güvenliğini sağlama endişesi olmuştur¹.

II. Dünya Savaşı'nın başında 1 Ekim 1939'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu, bir ittifak antlaşması yapmak amacıyla Moskova'yı ziyaret ettiğinde, Sovyetler kendisine 1936 Montreux (Montrö) Sözleşmesi'nin getirdiği düzeni değiştirmek istediğini ifade etmiştir². Ayrıca Boğazların ortak savunulması, Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine, Boğazların mutlak kapatılması gibi Türkiye'nin kabul edemeyeceği bazı önerilerde bulunmuşlardı. Bu nedenle savaş bittiğinde Sovyetler'e karşı duyulan bu güvensizlik, sadece tarihsel deneyimlere dayanan bir tepki değildi³.

Montrö Sözleşmesi'nin yeniden değerlendirilmesini müttefiklerine 1944 Ekim'inde bildiren Sovyetler Birliği, resmi olarak değişiklik önerisini ilk kez Yalta Konferansı'nın 10 Şubat 1945 tarihli oturumunda masaya getirmişti. Stalin'e göre Montrö Sözleşmesi'nin süresi dolmuştu ve Boğazların kaderi Türkiye'nin keyfine terk edilemezdi. Ancak Türkiye'nin meşru çıkarları da dikkate alınmalıydı⁴.

Türkiye, savaşın korkunç yıkımından kurtulmayı ve toprak bütünlüğünü korumayı başarmıştı. Ancak tarafsızlık politikası, savaşın ardından ülkeyi yalnızlığa da sürüklemişti. Böyle bir ortamda Türkiye haklı olarak Sovyetlerin olası isteklerini tek başına göğüslemek zorunda kalmaktan çekiniyordu⁵.

¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980)*, I, T. İş Bankası yay., Ankara, 1994, s.426.

² Bu ziyarette Sovyetler, Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı yenilemeye yanaşmamışlardı. Savaşın lehlerine sonuçlanacağı kesinleşince 19 Mart 1945'te söz konusu antlaşmayı geçersiz ilan etmişlerdir. Bkz. Şerafettin Turan, *İsmet İnönü*, Bilgi yay., Ankara, 2003, s.266.

³ Aysegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu, 1945-1958*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997, s.s.17-18; Sovyetler'in Montrö Sözleşmesi'ndeki değişiklik istekleri için bkz. A. Suat Bilge, *Güç Komşuluk, Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri, 1920-1964*, İş Bankası yay., Ankara, 1992, s.139; Mustafa Aydın, "Sovyetlerin Montreux'de Değişiklik Talepleri", *Türk Dış Politikası, 1919-1980*, I, İletişim yay., İstanbul, 2002, s.421.

⁴ Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK yay., Ankara, 1991, s.s.270-272.

⁵ Sever, *a.g.e.*, s.19.

1. Türk-Sovyet Anlaşmazlığı

Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, 19 Mart 1945'te Büyükelçi Selim Sarper'i makamına çağırarak bir nota⁶ vermiş, 1925 Antlaşması'nın⁷ artık uzatılmayacağını bildirmişti⁸. Molotov'un Sarper'e yaptığı, bu resmi deklarasyon (bildirge) şöyle idi: "17 Aralık 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın yürürlük süresinin bitiminin yaklaşması dolayısıyla Sovyet Hükümeti, Sovyetler Birliğiyle Türkiye arasındaki dostane ilişkilerin sürdürülmesinde 17 Aralık 1925 yılında imzalanan Türk-Sovyet Antlaşması'nın kıymetini takdir etmekle beraber, bilhassa İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen derin değişiklikler dolayısıyla adı geçen andlaşmanın artık yeni şartlara uymadığını ve ciddi bir surette iyileştirilmeye muhtaç olduğunu görmektedir. Yukarıdaki maruzata binaen Sovyet Hükümeti, adı geçen andlaşmanın ve eklerinin feshi şeklini tespit eden 7 Kasım 1935 protokolü gereğince adı geçen andlaşmayı feshetmek arzusunda bulunduğunu Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne bildirir"⁹.

Sovyetler Birliği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarındaki en yakın müttefiki idi. Bu nedenle Türkiye siyasi tarihinde Türk-Sovyet dostluğu ayrı bir öneme sahipti¹⁰. Ancak şimdi bu gelişmeler, yaşanan tüm olumlu anıları yıkıp geçmekteydi¹¹. Türkiye Hükümeti, yazılı olarak verdiği yanıtta "iki ülke arasında uzun yıllar devam eden dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini korumak ve geliştirmek isteğini belirterek, iki ülkenin çıkarlarına uygun yeni bir antlaşma yapılması teklifini kabul ettiğini ve Sovyet hükümeti tarafından yapılacak önerileri dikkatle dinleyeceğini" bildirmiştir¹².

Sovyetlerin, Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nı yenilememe kararını Türkiye'ye bildirirken, savaş sonrası koşulların değiştiğine de vurgu yapması önemliydi. Türkiye, kendisine verilen bu Sovyet notasını doğal olarak dostça karşılamadı ve 4 Nisan'da yanıtladı; Sovyetler'e yeni bir antlaşma için öne süreceği koşulları sordu¹³.

Molotov, önce Boğazları gündeme getirdi: "Boğazlar, 200 milyon kişiyi yalnız Türkiye'nin iradesine bırakıyor". Sarper'in buna cevabı: "Bundan kastınız boğazlarda üs ise, söz konusu olamaz", ardından Molotov ekledi: "Montreux eskimiştir, değişmesi gerekir". Sarper, bunun uluslararası bir konu olduğunu ve diğer imzacı devletlere danışılması gerektiğini belirtti¹⁴. Boğazlar konusunda kararlı tutuma hazırlıklı olan Molotov, başka bir taktiğe başvurdu ve "1921 haksızlığının tamiri"nden söz etti. O dönemde Sovyetlerin zayıf durumda olduğunu ileri sürerek, 16 Mart 1921 tarihli Türk-Sovyet Antlaşması'yla düzenlenen sınırlarda değişikliği gündeme getiriyor, Doğu Anadolu'da Kars ve

⁶ *Ayn Tarihi*, No:136, (Mart 1945), s.52.

⁷ Bu antlaşmayla iki ülke, taraflardan biri saldırıya uğradığında tarafsız kalmayı ve de birbirlerinin aleyhine akdedilen hiçbir antlaşmada yer almamayı taahhüt etmişlerdi. Bkz. Bilge, *a.g.e.*, s.s.98-101.

⁸ Erel Tellal, "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası, 1919-1980*, I, İletişim yay., İstanbul, 2002, s.501.

⁹ Bkz. *Ayn Tarihi*, No:137, (Nisan 1945), s.63; ayrıca Bkz. Metin Toket, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Akis yay., Ankara, 1971, s.5.

¹⁰ Türk-Sovyet ilişkileri için bkz. Gürün, *a.g.e.*; A. Suat Bilge, *Güç Komşuluk, Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri, 1920-1964*, T.İş Bankası yay., Ankara, 1992.

¹¹ Cüneyt Akalın, *Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1*, Kaynak yay., İstanbul, 2003, s.192.

¹² *Ayn Tarihi*, No:137, (Nisan 1945), s.63.

¹³ Tellal, *a.g.m.*, s.s.501-502; Sever, *a.g.e.*, s.20.

¹⁴ Gürün, *a.g.e.*, s.s.283-286.

Ardahan'ın SSCB'ye verilmesini istiyordu. Sarper'in buna da yanıtı kesin oldu: "1921 zaten bir baksızlığın tamiriydi ve onu Lenin imzaladı. SSCB'nin toprağa ve nüfusa gereksinimi yok. Bu iş için Türk kamuoyunun sempatisini de feda etmeye değmez. Zaten olacak iş de değildir". Sarper, durumu o zaman Ankara'ya gönderdiği raporunda şöyle özetlemişti: "Sovyetler görüşmeleri kesmeyecekler düşüncesindeyim. Arazî konusunda ısrar etmeyecekler. Bunu pazarlık konusu olarak ileri sürdüler"¹⁵.

Sovyet isteklerinin kamuoyunda duyulması, büyük heyecan ve endişe uyandırdı. Bir taraftan Türk basını Türkiye'nin haklarını savunurken, diğer taraftan da TBMM'de Türkiye'nin hükümlerine üzerine konuşmalar yapıyordu. TBMM'deki heyecanlı konuşmalardan birisini 20 Aralık 1945 günü İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir yapmış ve Rus teklifleri karşısında şunları söylemişti: "Yabancı gazete ve ajanslardan aldığımız malumat doğru ise şimal komşumuzun bizden bazı istekleri varmış. Bütün dünya bilmelidir ki, Boğazlar milletimizin hakikaten boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şu da bilinmelidir ki, Kars yaylası da milli belkemiğimizdir. Kırdırırsak yine mahvoluruz"¹⁶.

SSCB, bu pazarlık konusunu öne sürerek Türkiye karşısında büyük bir taktik hata yapmıştı. Asıl derdi kendisi açısından boğazlarda güvenliğin sağlanmasıydı. Ama toprak isteğini gündeme getirerek, boğazlar konusundaki isteklerinden çok daha fazla tepki yaratmış ve Türkiye'nin ABD'ye yaklaşmasında önemli rolü olmuştur. 18 Haziran'da Molotov, Sarper'i bir kez daha kabul etti ve istekleri yineledi. Böylece Türkiye ile SSCB arasında 1925 Antlaşması'nın yerini alacak bir dostluk antlaşmasının imzalanması olasılığı ortadan kalktı¹⁷.

O günlerde Vatan Gazetesi, "Sovyet emperyalizminin bir üçüncü dünya harbi teblihesi yarattığını"¹⁸ yazmaktaydı. Ankara, Sovyet taleplerini reddettikten sonra İngiliz ve Amerikalıların söz konusu Sovyet isteklerine gösterecekleri tepkinin kendisinininki ile aynı doğrultuda olmasını umarak gelişmeleri dikkatle izlemeye başladı¹⁹. Buradan hareketle Türkiye'yi genelde Batı, özelde ise Birleşik Amerika ile bir ittifak ilişkisi aramaya iten nedenlerin başında, Sovyetler'e karşı duyulan ciddi güvenlik endişesi gelmiştir.

Bir başka neden ise Türk yöneticilerinin, Amerika ile yakınlaşmanın getireceği, ekonomik ve askeri yardımların, ülke kalkınmasına katkı sağlayacağına inanmalarındır²⁰. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından SSCB'nin Türkiye'den istekleri, ikili ilişkiler bakımından uzun süre tamir edilemeyecek bir dönemi başlatmış, iki ülkeyi farklı dünyalardaki bir atmosferin içine doğru sürüklemiştir. Sovyetler, 1925 Antlaşması'nı yenilemek için ileri sürdükleri şartlarla, sadece Türkiye'nin çıkarlarını tehdit etmekle

¹⁵ İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946), Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, T.C. Dışişleri Bakanlığı yay., Ankara, 1973, s.267.

¹⁶ Konuşma metni için bkz. *Aynı Tarihi*, No: 145, (Aralık 1945), s.s.83-89; ayrıca bkz. Mehmet Saray, *Türkiye'nin NATO'ya Girişi (III.Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Hatıraları ve Belgeleri)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2000, s.s.75-76.

¹⁷ Tellal, *a.g.m.*, s.502.

¹⁸ *Vatan*, 1 Kasım 1945.

¹⁹ Sever, *a.g.e.*, s.s.20-21.

²⁰Duygu Bazoğlu Sezer, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK yay., Ankara, 1999, s.444.

kalmıyordu. Aynı zamanda, İngiliz Hükümeti de Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik isteklerinin kabul edilemeyeceğini ve bu taleplerin savaş sonrasına ilişkin uluslararası barış çalışmalarını ihlâl ettiğini düşünüyordu. Haziran 1945'te Türkiye; İngilizlere, Sovyet talepleri konusunda başvurduğunda İngilizlerin kendilerini desteklemeye hazır olduğunu gördü. Bu destek Türk Hükümetini nispeten rahatlatmış olmakla birlikte yine de Sovyetlerin kendi toprakları üzerindeki arzularını engelleyecek asıl gücün, ABD olduğu da ortadaydı. Savaşın galip devletlerinden biri olarak İngiltere'nin itibarı, Türkiye'nin gözünde hayli yüksekti. Bununla birlikte bu ülkenin Sovyetleri Amerika'nın desteği olmaksızın durdurabileceği konusunda hükümetin ciddi şüpheleri vardı²¹.

Oysa Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Haziran 1945'teki Molotov-Sarper görüşmesinden haberdar edildiğinde, bu görüşmeyi '*dostça*' ve '*teklik mahiyetinde*' diye niteleyerek, Ankara'yı hayal kırıklığına uğratmıştı. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'deki ABD Büyükelçisi Edwin Wilson'a hükümetinin ABD'nin bu tavrı karşısındaki hoşnutsuzluğunu dile getirdikten sonra sözlerine şu noktalara dikkat çekerek devam etmiştir: "*Dünyanın geleceğini ABD ve İngiltere, hatta İngiltere'den çok ABD belirleyecektir. Sovyetler çıldırdı; dünyayı yönetme hayalleri kuruyorlar. Birçok noktada sizi ve İngiltere'yi yok sayıyorlar, geçiyorlar... Trieste, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, İran. Zayıf bir nokta bulduklarında hemen bundan fırsatlanıyorlar. Kaybedecek hiçbir şeyleri yok. Bir noktada direnişle karşılaştıklarında bir süre için vazgeçiyorlar*"²².

Amerikalılar bu aşamada, Türklerin Sovyetlere karşı sertlik çağrılarını dikkate almadılar. Türk Hükümeti'ne göre; "*Amerika, memleketimiz üzerindeki Rus tehdidinin ciddiyetini anlayamıyordu ve işi hafife alıyordu*"²³. Buna karşılık SSCB'ye sertçe karşılık vermek konusunda Türklerle hemfikir olan İngilizler²⁴, ABD Hükümeti'ni daha katı bir tavır takınmaya davet eden Türkiye'yi desteklemiştir²⁵. Ortadoğu ile ilişkilerini henüz azaltmamış olan İngiltere, 18 Haziran 1945'te Amerika'ya başvurarak, Potsdam Konferansı'ndan önce bu konuda ortak bir görüşün tespitini istemiştir. Bunu Washington'daki Türk Büyükelçisinin ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı ile yaptığı görüşmede, "*Birleşik Amerika'nın Türkiye lehine Sovyetler nezdinde teşebbüse geçmeyi reddetmesi*" izlemiştir²⁶.

Sovyetlerin istekleri, 17 Temmuz- 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Potsdam Konferansı'nda bir kez daha gündeme geldi²⁷. Boğazlar konusu, Potsdam'da 22

²¹ Sever, *a.g.e.*, s.s.22-24.

²² *A.g.e.*, s.s.24-25.

²³ Toker, *a.g.e.*, s.51.

²⁴ Türkiye'ye yönelik Sovyet taleplerine karşı İngiltere ve ABD'nin verdiği bu farklı tepki, 'post-revizyonist' (değişimci) okulun İngilizlerin savaş sonrası Sovyet politikasının Batı'nın çıkarlarıyla uyuşmadığına Amerikalılardan daha önce karar verdikleri ve Sovyetler karşısında daha sert bir tutum sergilemesi için ABD'ye baskı yaptıkları genel tezine de uymaktadır'. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sever, *a.g.e.*, s.25.

²⁵ Sever, *a.g.e.*, s.25.

²⁶ Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*, Gerçek yay., İstanbul, 1968, s.87.

²⁷ Potsdam Konferansı 17 Temmuz 1945'te toplandığında Sovyetler, Türkiye ile yürütülecek iki taraflı görüşmelerle Boğazların durumunun gözden geçirilmesi, Boğazlarda Sovyet üsleri kurma hakkı ve Doğu Anadolu'dan toprak ilhakına ilişkin isteklerini tekrarladılar. Boğazlar konusunda Churchill, Montreux Sözleşmesi'nin Sovyetler Birliği ve diğer Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler lehine yeniden gözden

Temmuz 1945 Pazar günü konferansın altıncı toplantısında ele alınmıştı. ABD Heyetine Başkan Truman, İngiltere Heyetine Başbakan Churchill, Sovyet Heyetine de Mareşal Stalin Başkanlık etmekteydi²⁸.

ABD farklı düşünse de İngiltere Potsdam'a, Sovyetlere karşı daha sert bir tavır takınılması gerektiği düşüncesiyle gelmiş ve Sovyetler Birliği'nin müttefiklere bilgi vermeden, Türkiye'den Montrö Sözleşmesi'nin değiştirilmesi yönünde bazı taleplerde bulunmasını ve bunlar arasında toprak taleplerinin de olmasını eleştirmişti²⁹. ABD'ye göre ise toprak istekleri, Sovyetler ve Türkiye'yi ilgilendirmekte ancak Boğazlar konusu ise ABD'yi ve tüm dünya ülkelerini ilgilendirmekteydi. Sonuç olarak Potsdam Konferansı sonunda Boğazlar konusu, İngiltere, Amerika ve Sovyet Dışişleri Bakanları Konseyi'ne havale edilmişti.

Boğazlarla ilgili olarak üç devlet, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin günün koşullarına uyarlanmasında karar kılmışlardı³⁰. İngiltere ve Amerika, Potsdam'da Rus ticaret ve savaş gemilerine, Boğazlardan savaşta ve barış zamanında tam geçiş serbestisi tanınmasını teklif ettiler. Böylece Rusya'nın Boğazlarda üs istemesine gerek kalmayacaktı. Ruslar bu teklifi kabul etmemiş ve Potsdam Konferansı, 2 Ağustos 1945'de sona ermiştir³¹. Amerika'nın Potsdam'daki tutumundan rahatsız olan Türkiye, konferansta imzalanan protokol gereği Amerikalılarla yapılacak ikili görüşmeler konusunda endişelidiler³².

Toker, Türkiye'nin karşılaştığı sorunların Amerika tarafından iyi algılanamamasını şöyle açıklamıştır: Amerika, "*Türkiye'nin SSCB'yle yaşadığı sorunu iyi değerlendirememektedir. Çünkü o dönemde Amerika'nın Türkiye ile ilişkileri zayıftı. Cumhuriyet'in kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na kadar iki ülke birbirinde elçiler bulundurmamış, dostluk sözleri edilmiş, kültürel konularda diyaloglar geliştirilmiştir. İki ülke arasında bir düşmanlık sebebi de yoktur. Ancak aşırı bir dostluk sebebi de yoktur. Çıkarlar ne çatışıyor ne de birleşiyordu. Fakat II. Dünya Savaşı yıllarında Amerika ile Türkiye, Başkan Roosevelt döneminde savaşa girmeye ikna edilmeye çalışılmış ve ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır*". Toker, tüm bunların Amerika'nın Türkiye'yi anlaması için yeterli bir gelişme olmadığını ifade etmiştir³³. Bu bağlamda İnönü yönetimi, Türk kamuoyunda süre giden belirsizlik yüzünden yaşadığı rahatsızlığı Amerikalılara hatırlatarak, onlardan Boğazlar sorunu ile ilgili konumlarını derhal açığa

geçirilmesini kabul etti; ancak Sovyetlerin, konuya Türkiye ve kendileri arasında karara bağlanması gereken ikili bir sorun gibi yaklaşmalarını, Boğazlar sorununun uluslararası niteliğine dikkat çekerek eleştirdi. Sovyetlerin, Boğazlarda askeri üs kurulmasına ilişkin talepleri, hem Amerikalılar hem de İngilizler tarafından eleştirildi. Doğu Anadolu'daki toprak isteklerine ise Amerikalılar, kayıtsız kaldılar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sever, *a.g.e.*, s.27.

²⁸ Toker, *a.g.e.*, s.73.

²⁹ Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s.s.268-269.

³⁰ Gürün, *a.g.e.*, s.298.

³¹ Potsdam anlaşmasına İngiltere, Amerika ve Rusya'nın Boğazlar hakkındaki görüşlerini Türkiye'ye bildirmesine dair bir madde ilave edilmiştir. Bkz. Halûk F. Gürsel, *Tarib Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Ak yay., İstanbul, 1968, s.225.

³² Erkin, *a.g.e.*, s.269.

³³ Toker, *a.g.e.*, s.63.

kavuşturmalarını talep etti³⁴. Nihayet Amerikan Dışişleri Bakanlığı 2 Kasım 1945'te Türk Hükümeti'ne bir nota sunarak konuya ilişkin önerilerde bulundu³⁵.

Potsdam'da alınan kararlar doğrultusunda, Türkiye'ye ilk nota 2 Kasım 1945'te ABD tarafından verilmişti. ABD notasını, 21 Kasım 1945 tarihli benzer içerikteki İngiliz notası izledi³⁶. ABD yöneticilerinin Boğazlar konusunda tutumu, "...Karadeniz Boğazları, Süveyş Kanalı ve Panama Kanalı gibi suyolları bütün dünya milletlerine ve bütün ülkelerin gemilerine açık olmalıdır"³⁷ şeklindeydi. Bir başka deyişle Amerikan yöneticileri, bu konuda kendi gemilerinin de geçişini garanti altına alarak ulusal çıkarlarına öncelik veren bir politikayı izlemeyi tercih etmişlerdi.

Nihayet 5 Aralık 1945'te Başbakan Saracoğlu'da hükümetinin Amerikan önerilerini '*müzakere temeli*' olarak kabul ettiklerini açıkladı³⁸. Gerçekte öneriler, Türkiye açısından tatmin edici değildi. Çünkü bunlar Sovyetler Birliği dâhil Karadeniz'e kıyası olan devletlerin, Boğazların yönetimine daha çok müdahale etmesine izin vererek, kendisinin Boğazlar üzerindeki mutlak kontrolüne kısıtlamalar getiriyordu. Türkiye açısından en iyi çözüm, Montrö Sözleşmesi hükümleri uyarınca belirlenen mevcut durumun korunmasıydı³⁹.

Sovyetler Birliği, Potsdam'da alınan kararlar gereği 7 Ağustos 1946'da Türkiye'ye verdiği notada⁴⁰, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin II. Dünya Savaşı sırasında, Türkiye tarafından ihlâl edildiğini ve kendisinin bundan zarar gördüğünü, bölgeye asker sevk etmek zorunda kaldığını öne sürmüştür⁴¹. Türkiye aynı gün içinde Sovyet notasının bir kopyasını Amerika'ya göndermişti⁴². İngiltere ve Amerika, 19 ve 21 Ağustos'ta Rusya'ya verdikleri notalarla, 4. ve 5. maddelerdeki Rus isteklerini kabul etmediklerini, "*Türkiye'nin Boğazları kontrol ve savunmasında tek sorumlu olarak kalması*" görüşünde olduklarını belirttiler⁴³.

³⁴ İsmet İnönü'nün o günlere ait düşüncelerini Toker kitabında şöyle açıklamıştır. "*Gece hiç uyunamadım. Amerika'nın vereceği karar son derece mübim. İkena edebildik, sanıyorum*". Bkz. Toker, *a.g.e.*, s.104.

³⁵ Öneriler kısaca şöyle özetlenebilir:1- Boğazların her zaman bütün ülkelerin ticari gemilerine açık olması, 2- Boğazların her zaman Karadeniz devletlerinin savaş gemilerinin transit geçişlerine açık olması, 3- barış zamanında üzerinde uzlaşılan kısıtlı tonaja sahip olanlar hariç, Karadeniz ülkelerinin özel izninin alınması ya da Birleşmiş Milletler yetkisi altında hareket edilmesi istisnasıyla Karadeniz'e kıyası olmayan devletlerin savaş gemilerine Boğazlardan geçişin her zaman kapalı olması ve, 4- Milletler Cemiyeti'nin yerini Birleşmiş Milletler sisteminin alması ve Japonya'nın imzacılar arasından çıkarılması gibi değişikliklerle Montreux Sözleşmesi'nin daha çağdaş hala getirilmesi'. *Ulus*, 8 Kasım 1945, ayrıca bkz. *Aynı Tarihi*, No:144, (Kasım 1945), s.71.

³⁶ *Aynı Tarihi*, No:144, (Kasım 1945), s.71; Tellal, *a.g.m.*, s.504.

³⁷ S.H. Truman, *Hatıralarım*, Ulusal Basımevi, Ankara, 1968, s.168.

³⁸ Türkiye'nin ABD notasına verdiği cevap için bkz. *Aynı Tarihi*, No:145, (Aralık 1945), s.15; Cumhuriyet, 6 Aralık 1945.

³⁹ Sever, *a.g.e.*, s.30.

⁴⁰ Bu notanın metni için bkz. *Aynı Tarihi*, No:153, (Ağustos 1946), s.s.72-74.

⁴¹ Faruk Sönmezoglu, *Türk Dış Politikası*, Der yay., İstanbul, 2006, s.122; Sovyetler Birliği "*Türkiye'ye verdiği notada, Montrö Sözleşmesinin artık Karadeniz devletlerinin güvenliğini sağlamaya yeterli olmadığını belirtti ve önerilerini dile getirdi*", bkz. Akalın, *a.g.e.*, s.199.

⁴² Tellal, *a.g.m.*, s.504.

⁴³ Amerikan ve İngiliz notaları kısaca; "*4.maddede belirtilen Boğazlar rejiminin sadece Karadeniz'e kıyası bulunan devletlerce belirlenmesinin kabul edilemeyeceği, 5.maddede ise Boğazların savunmasının Türkiye ve SSCB tarafından*

Türkiye'nin Sovyetler'e yanıtı ise 22 Ağustos'ta bildirildi⁴⁴. Türkiye, notasında öncelikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Boğazlardan geçen ve SSCB'ye göre sözleşmenin hükümlerini ihlâl etmiş olan gemilerin durumunu ayrı ayrı açıklamıştır⁴⁵. Ayrıca savaş süresince Sovyet hükümetinin bir defa bile Karadeniz'de kendi emniyetini tehlikeye düşürebilecek bir durum için Türkiye Cumhuriyeti hükümetine başvuruda bulunmadığını metne eklemiştir⁴⁶.

Cumhuriyet Gazetesi, dış politikadaki bu nota trafiğinden sonra Boğazlar sorununu; “*dünya çapında bir olay olmuştur. Amerika, İngiltere ve Fransa, Türkiye’yi tehdit eden tehlikeye karşı aynı blok içinde yer alıyorlar*”⁴⁷ şeklinde kamuoyuna duyuruyordu. SSCB, 24 Eylül'de benzer içerikte ikinci bir nota sundu⁴⁸. Karadeniz'in kapalı bir deniz olduğunu ve Türkiye'nin 1921 Antlaşması'nda Boğazların statüsünün Karadeniz'e kıyısı olan devletlerce belirlenmesini kabul etmiş olduğunu ileri sürmüştür.

İkinci Sovyet notasına önce 9 Ekim'de ABD ve İngiltere tarafından⁴⁹, 18 Ekim'de de Türkiye tarafından verilen karşı notada⁵⁰, Sovyet tezine karşı çıkmış, Boğazları birlikte savunma önerisinin, Türkiye'nin egemenlik haklarıyla bağdaşmadığı bildirilmiştir. Celal Bayar o günlerin, Sovyet yayılmacılığının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve Türkiye'nin, II. Dünya Savaşı sırasında Boğazlarla ilgili yetkilerini kötüye kullandığı iddialarının ise gerçekle uyuşmadığını belirtmiştir⁵¹.

1.1. Sovyet Tehditleri Karşısında Amerikan Desteği

İngiltere'nin Sovyetlere karşı Türkiye'yi ekonomik ve askeri açıdan desteklemesinin zor olduğunu gören Türk hükümeti, bütün dikkatini Amerika'nın desteğini sağlamaya yöneltmişti. Ancak Türk Hükümeti, Sovyetler Birliği'ne karşı Amerikan güvencesini elde etmenin daha zor olduğunu düşünüyordu.

1946 yılının ilk günlerine kadar Amerikalılar, Sovyetlerle ortaya çıkan sorunları aşabileceklerini düşünüyorlardı. Buna karşın, II. Dünya Savaşı sonunda İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği'nin katıldığı son büyük toplantı olan Aralık 1945'teki Moskova Konferansı'nda, uzun uğraşlarına rağmen Sovyetlerle anlaşamamışlardı. ABD Başkanı Truman, Sovyetlerle ilgili olarak “*onlar, sadece bir dilden anlarlar o da kaç*

yapılmasının kabul edilemeyeceği...” idi. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Aym Tarihi*, No:153, (Ağustos 1946), s.s.76-83. Gürsel, *a.g.e.*, s.235, Tellal, *a.g.m.*, s.s.504-526.

⁴⁴ Amerika'dan boğazlar konusunda destek aldıktan sonra, 22 Ağustos'ta Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Ankara'daki Sovyet Maslahatgüzarnı çağırarak 17 sayfalık uzun bir nota verdi. Bkz. Toker, *a.g.e.*, s.110.

⁴⁵ Bu notanın metni için bkz. *Aym Tarihi*, No:153, (Ağustos 1946), s.s.76-83.

⁴⁶ Tellal, *a.g.m.*, s.506.

⁴⁷ *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1946.

⁴⁸ Bu notada kısaca, Boğazlardan geçen gemilerle ilgili şikâyetler tekrarlanarak, Boğazların güvenliğinin iki ülke tarafından ortaklaşa gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Aym Tarihi*, No:154, (Eylül 1946), s.s.46-51.

⁴⁹ Sovyet istekleri reddedilmiş, Boğazlara karşı bir harekete geçmemesi konusunda uyarılmış ve Boğazlar konusunda isteksiz bir şekilde uluslararası bir toplantının düzenleneceği bilgisi ile yanıtlanmıştır. Bkz. Erkin, *a.g.e.*, s.310.

⁵⁰ *Aym Tarihi*, No:155, (Ekim 1946), s.s.58-70.

⁵¹ Saray, *a.g.e.*, s.76.

*taburunuz var*⁵² demiş ve Türkiye ile ilgili olarak da şunları söylemiştir: “Rusya’nın Türkiye’yi istila etmek ve Akdeniz’e açılan Karadeniz Boğazlarını ele geçirmek gibi bir niyet taşıdığına hiç şüphe yok. Rusya demir bir yumruk ve sert bir dille karşılaşmadığı takdirde bir başka savaş yaşanacak. Artık uzlaşma oyunu oynamaktan vazgeçmeliyiz... Sovyetleri şımartmaktan yoruldum”⁵³.

Böylece, Potsdam Konferansı’nda Türkiye’ye karşı oldukça mesafeli duran Boğazlar sorununun, Türkiye ile Sovyetler Birliği’ni ilgilendiren bir sorun olduğunu söyleyen ABD, 1946’dan başlayarak Türkiye ile yakından ilgilenmeye başladı. Cüneyt Arcayürek’e göre “Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi de Sovyetlerle Türkiye arasındaki diplomatik çatışmalara gebe yıllar olmuştur. Bir başka açıdan bu yıllara Türkiye’nin tümüyle ABD yürüncesine oturmaya başladığı yıllar gözüyle de bakılabilir. Yani Sovyetlerin sert tutumu kapıyı açtı, ABD içeri girdi” demiştir⁵⁴.

1946’nın başlarında Amerika’nın Türkiye’yi destekleme kararı ile Sovyet politikasındaki bu değişim esas itibariyle ani bir karardan ziyade yavaş yavaş olgunlaşan bir sürecin sonucunda gerçekleşti. Önceleri ABD, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’yu İngiltere’nin geleneksel etki alanı olarak değerlendirdiğinden bölgeye doğrudan müdahale etme fikrine uzaktı. Bu fikir değişikliğinde bazı olaylar kadar, ABD yönetimindeki bazı kişilerin de payı büyük olmuştur: Bunlardan birisi, Dışişleri Bakanlığı ve Afrika Dairesi Başkanı Loy Henderson’dı. Henderson’ın Amerikan Hükümeti’ni Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’nun önemi konusunda ikna edici çalışmaları olmuştur. Henderson’dan başka Amerika’nın Ankara Büyükelçisi Edwin Wilson, Deniz Kuvvetleri Bakanı James V. Forrestal, Amerika’nın Moskova Büyükelçisi Averell Harriman ve Amerika’nın Moskova Maslahatgüzarı George Kennan da bu politika değişikliğinde önemli rol oynamışlardır⁵⁵.

George Kennan, ABD’nin Moskova elçiliğindeki ikinci adamdı. Avrupa ve özellikle Sovyet sorunları uzmanı Kennan, 1946 Şubat’ın da uzun telgrafında Stalin’in düşüncelerini, bu düşüncelerin iki düzlemini, yani devletlerarası ilişkilerle, partiler arası ilişkileri ve bunları birbirine bağlayan örgütleri ayrıntılı olarak belirtti. Stalin’in yeni topraklar işgal etme niyetinde olmadığını, ülkesini salt siyasal araçlar kullanarak genişletmeye çalıştığını vurgulayan Kennan, yazısında “SSCB’ye müdahale, buna cesaret edecekleri için felaketsiz sonuçlar verebilir; ancak Sovyet sosyalizminin ilerlemesinde de yeni gecikmelere neden olacaktır ve bu nedenle her ne pahasına olursa olsun engellenmelidir”⁵⁶. Kennan’ın uzun telgrafı ile Stalin’in Sosyalist politikasına ilişkin verdiği bilgiler sonucunda ifade ettiği düşünceler, ABD’nin dış politikasında “çevreleme” politikasının mimarlarından birisi olarak anılmasına neden olmuştur⁵⁷.

Bundan böyle Sovyetler’e karşı izlenen politikaya devam etmenin sakıncaları üzerinde durularak, Amerika’nın artık Sovyet yayılmacılığını engellemesi gerektiği,

⁵² A.Halûk Ülman, “Türk Amerikan Yakınlaşması ve Sovyetler Birliği”, *Forum*, XIII/165, 15 Şubat 1961, s.13.

⁵³ Sever, *a.g.e.*, s.37.

⁵⁴ Cüneyt Arcayürek, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi yay., Ankara, 1987, s.271.

⁵⁵ Sever, *a.g.e.*, s.38.

⁵⁶ Henry Kissinger, *Diplomasi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.423.

⁵⁷ Akalın, *a.g.e.*, s.s.100-101.

boğazlar konusunda verilecek bir ödünün, Sovyetlerin yayılcı politikasını desteklemek anlamına geldiğini, Sovyetler'e karşı direnen ülkelere gereken yardımın yapılması gerektiği düşünceleri, Amerikan yöneticileri üzerinde etkisini göstermiştir⁵⁸. Bunun üzerine Amerikan Hükümeti, o günlerdeki milletlerarası durumla Sovyet davranışlarını da dikkate alarak, -bu ülkenin komünizmi ihraç ederek Doğu ve Güney Avrupa ülkelerini uydusu haline getirme gibi bir planı olduğu düşüncesiyle- Türkiye'yi desteklemeye karar vermiştir⁵⁹.

Amerikalıları küresel anlamda Sovyetlere karşı sert bir politika izlemeye yönelten çok çeşitli faktörler de vardı. Her şeyden önce 1946'nın baharında ard arda yaşanan bir dizi olay; Yunanistan'da artan komünist tehdidi, Sovyetlerin İran'dan çekilmemekteki ısrarı ve Türkiye üzerindeki istekleri artık Amerikalıları bu olayların birbirinden ayrı ve rastlantısal olaylar olarak görmelerini her geçen gün zorlaştırmıştır.

Ayrıca Yunanistan, Türkiye ve İran Hükümetleri neredeyse her gün gönderdikleri raporlarla Amerikalıları, Sovyetlere karşı sert bir tutum sergilemeye çağırıyor ve Sovyetlerin ülkelere yönelik politikalarının düşmanca hareketlerden başka bir şey olamayacağını vurguluyorlardı. Ayrıca bu üç devletin Sovyet tehditlerine karşı Amerikan desteği çağırısına İngiltere de katılmıştı. Yukarıda sözü edilen bütün faktörleri hesaba katan Amerikan yönetimi, Sovyetlerle bir uzlaşmaya varmaktan vazgeçmeye ve Sovyetleri Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'dan uzak tutmaya karar verdi. ABD'nin Sovyetlere karşı sertleşme kararı, Türkiye'de büyük bir memnuniyetle karşılandı⁶⁰.

O günlerdeki genel Sovyet davranışının yanı sıra, Amerikan yöneticilerine bu gerçeği anlatan ve ABD'ye o güne kadar ilgilenmediği Ortadoğu bölgesiyle daha yakından ilgilenmek gerektiğini duyuran iki olay vardır. “*Bunlardan birincisi, Sovyetler Birliği'nin 1945 yılı Aralık'ında iki Gürcü Profesörün iddialarına⁶¹ dayanarak bazı Türk illerinin kendisine verilmesi için açtığı kampanyayı şiddetlendirmesi, ikincisi de İran üzerine yaptığı baskıyı arttırmasıdır. Bir Amerikalı yazara göre, Avrupa başkentleri bu olaylardan birincisine daha büyük bir önem verdikleri halde, Sovyetler Birliği'nin İran üzerine yaptığı baskı Amerikan idarecileri bakımından daha uyarıcı olmuştur. Bütün bu olaylar üzerine ABD Türkiye'ye verdiği 2 Kasım 1945 tarihli notada boğazlar üzerindeki Türk egemenliğini zedeleyecek hiçbir istekte bulunmadığı gibi 6 Mart 1945 tarihinde de Amerika donanmasının en büyük zırhlılarından biri olan Missouri'yi İstanbul'a göndereceğini açıklamakla İran ve Türkiye üzerindeki Sovyet baskısını cevaplandırmaya*”⁶² çalışmıştır.

⁵⁸ İlder Turan-Dilek Barlas, “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der yay., İstanbul, 1994, s.428.

⁵⁹ Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.8; ayrıca bkz. Mehmet Gönlübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1990*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.205.

⁶⁰ Sever, *a.g.e.*, s.s.39-40.

⁶¹ 20 Aralık 1945 günü bir Tiflis Gazetesi'nde iki Gürcü profesörün ortak bir mektubu yayınlandı. Bu mektupta, Giresun'a kadar Karadeniz sahilinin Gürcistan'a ait olduğu ve Sovyetler Birliği'ne geri verilmesi gerektiği biçiminde yazılar Sovyet basınında da yer almıştır⁶¹. Tabii bu durum Türk yöneticilerini olduğu kadar Amerikalıları da endişelendirmiştir. Bkz: Gürün, *a.g.e.*, s.302; Ayrıca Sovyet basınının iddiaları için bkz. aktaran *Cumhuriyet*, 21-31 Aralık 1945.

⁶² Ülman, *a.g.m.*, s.13.

ABD'nin bu uyarıcı davranışlarına rağmen Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki baskıya son vermemesi, üstelik bir yandan Sovyet basınının "Missouri" konusundaki sinir savaşı devam ederken diğer yandan Moskova Hükümeti'nin 7 Ağustos 1946 tarihli bir nota ile Boğazlarda üs isteğini tekrarlaması, Türkiye'yi ABD'ye daha fazla yaklaştırmış; ayrıca ABD'yi de kesin bir şekilde Türkiye'nin yanında yer almaya itmiştir.

Metin Toker'in yerinde bir ifadesiyle "1945 Kâbusu", Sovyetlerin Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak istemesi ile başlamış, Türkiye'ye Batı'dan gelen destekle; Şubat 1946'da İngiltere'nin 1939 İttifakı'nın yürürlükte olduğunu ve saldırıya uğraması halinde Türkiye'ye yardım etmekle yükümlü olduğunu bir notayla bildirmesi ve 16 ay önce yaşamını yitirmiş Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Erteğün'ün naaşının Nisan 1946'da Missouri zırhlısı ile İstanbul'a getirilişi ile başlayan ABD desteği, Türkiye'nin bu "kâbus"tan uyanmasını sağlamıştır⁶³.

2. Missouri Zırhlısı'nın Türkiye Ziyareti

Missouri ve ona eşlik eden Providence zırhlısı 5 Nisan 1946 sabahı İstanbul Limanı'na gelmişlerdi⁶⁴. Filo Komutanı Amiral Hewitt ve Truman'ın özel temsilcisi Veddell aynı akşam trenle Ankara'ya hareket etmişlerdi. 6 Nisan'da Cumhurbaşkanı İnönü tarafından kabul edilen özel konukların şerefine Genelkurmay Başkanı, Ankara Palas'ta bir ziyafet vermiştir⁶⁵.

Ziyaretin resmi gerekçesi, 11 Kasım 1944'te vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Erteğün'ün naaşını, 5 Nisan 1946'da İstanbul'a getirmekti⁶⁶. Missouri'nin Türkiye ziyareti, büyük bir propagandaya dönüştürülmüş, Missouri'nin Cebelitarık'tan Akdeniz'e gelişine ve İstanbul'a girişine kadar İstanbul basını olayı, büyük bir dikkatle izlemiş ve Türk kamuoyuna yansıtmıştır. Örneğin Cumhuriyet gazetesi bu süreci şöyle aktarmıştır: "*Missouri zırhlısı, dün Cebelitarık'tan geçerek Akdeniz'e girdi. Dost memleketin harb gemileri, Cuma sabahı limanımızda bulunacaklar...*"⁶⁷. O zamanki olanaklar dikkate alındığında, Missouri ile ilgili basında yer alan haber, röportaj ve fotoğraf gibi öğelerin Amerikalıların yardımı ile sağlandığı anlaşılabilir⁶⁸.

⁶³ Toker, *a.g.e.*, s.s.104-105.

⁶⁴ Dışişleri Bakanlığının 1.3.1946 tarihli ve 36875/41 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu'nun 7.3.1946 tarihli kararında Missouri ve gelişi ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "*Eski Vaşington Büyükelçisi rahmetli Münir Erteğün'ün cenazesini yurdumuza getirecek olan Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetlerine mensup 45.000 tonluk Missouri muhabere gemisi ile bu gemiye refakat edecek 2200 tonluk Power destroyerinin İstanbul Limanına gelmelerine ve 5/Nisan 1946 tarihinden 9/Nisan/1946 tarihine kadar İstanbul'da kalmalarına izin verildiği*" kararı alınmıştır. *BCA, Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası) Kataloğu*, F.No: 030.18.01.02, Yer No:110.18.8.

⁶⁵ Akalın, *a.g.e.*, s.208.

⁶⁶ *Ulus*, 24 Mart 1946; "Missouri Zırhlısı'nın Akdeniz Seferine Büyük Ehemmiyet Veriliyor", *Son Posta*, 11 Mart 1946.

⁶⁷ *Cumhuriyet*, 1 Nisan 1946.

⁶⁸ Akalın, *a.g.e.*, s.s.207-208.

Önce yurtdışında yayınlanan gazetelerin bu konu ile ilgili değerlendirme yazıları ulusal basında yer almıştır: İngiltere de basılmakta olan “Evening Standart” Gazetesindeki haberde şunlar yazılmıştır: “...Ölen diplomatların cenazelerinin harp gemileri ile memleketlerine iadesi hiç şüphesiz diplomatik normal bir nezaket eserdir. Fakat bu iş için dünyanın en büyük zırhlılarından birinin seçilmesi bütün Vasington mahfillerini hayrette bırakmıştır”⁶⁹. Herald Tribune Gazetesi, bu ziyaretin amacını şöyle belirtmiştir: “Missouri zırhlısı, barışa yardım etmek için hakiki görevini ifa etmektedir. Amerikan kuvvet ve kudretini belirtmek için Ortaşark buhranının en son haddine vardığı bu anı seçmesinin sebebini ilgililere açıklamak isteriz: Missouri'nin Akdeniz'e seyahati, Amerika'nın bu çevredeki menfaatleri, yalnız bir prensip meselesi ve bir nazariye olmadığını gösterir. Bu gemi, siyasi tartışmaların nazari bir görüşme ve münhasıran bir fikir teatisi değil fakat ciddi bir müzakere konusu olduğuna delildir...”⁷⁰.

Ulus Gazetesi, Missouri'nin İstanbul'a geldiği günde “Welcome Missouri” başlıklı bir manşet ile yayınlanmıştır: “Yeryüzünün en büyük devleti Birleşik Amerika'nın en büyük zırhlısı Missouri bu sabah erkenden İstanbul'a varmış, orada demirlemiş bulunacak”. Ayrıca kamuoyuna zırhlıyla ilgili şu bilgiler de aktarılmıştır: “...Bu gemi, geçen yıl Uzakdoğu sularına gittiği zaman orada güneş memleketinin sönmeyeceğine inanılan güneşi onun güvertesinde sönmüş, onun içinde tarihin bir devri kapanıp bir devri açılmıştı. Missouri'yi geçecek olan Türk vatandaşları, o büyük tarihi olayın gölgeleriyle izlerine de orada ziyaret edip sevinç duyacaklardır. Sevinç duyacaklardır çünkü o teslim töreniyle müşterek olduğumuz bir davanın sonuncu zaferi de gerçekleşmiş ve yeryüzünde saldırganlık canavarının ikinci büyük dişi de orada sökülüştü”⁷¹.

Missouri zırhlısı için özel bir karşılama töreni hazırlanmış ve bu konuyla basın çok ilgilenmiştir. Bu plana göre; “Missouri, Çanakkele Boğazı dışında deniz birliklerimiz ve Yavuz tarafından karşılanacaktır. Cenaze törenle Dolmabahçe'ye çıkarılacak ve burada askeri bir tören yapılacaktır. Törene Amerikan askerleri de iştirak edecektir. 5 Nisan günü akşamı İstanbul basın mensupları gemiye davet olunacaklar, gemide Amerikan Basın Ataşeliği tarafından bir kokteyl parti verilecektir. Ziyareti memleketimizde büyük yankılar doğuran Missouri için PTT tarafından hatıra pulları hazırlanmıştır. İnhisarlar İdaresi de Missouri adıyla sigaralar hazırlanmıştır. Missouri İstanbul'da dört gün kalacak dağıtılacak kartlarla günde iki saat halk bu dost gemiyi ziyaret edebilecektir. Misafirler şerefine balo ve ziyafetler verilecektir. Amerikalı subay ve erler bütün nakil vasıtalarında parasız seyahat edebileceklerdi. Hereke'de özel bir halı yapılmış, bu halının üzerine İstanbul'un bir haritası kabartma olarak işlenmişti”⁷².

⁶⁹ Aktaran *Ulus*, 8 Mart 1946.

⁷⁰ Aktaran *Ulus*, 11 Mart 1946.

⁷¹ “Welcome Missouri”, *Ulus*, 6 Nisan 1946. Dönemin diğer gazetelerinden bazılarının başlıkları şöyle idi: “Filonun Gelişi Türkiye-Amerika Dostluğunun Parlak Bir İfadesidir”, *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1946; Ahmed Emin Yalman, “Cennete Hangi Yoldan Gidilir”, *Vatan*, 7 Nisan 1946.

⁷² *Ulus*, 28 Mart 1946. “Hereke'de özel bir halı yapılmış, bu halının üzerine İstanbul'un bir haritası kabartma olarak işlenmişti Dolmabahçe'de Amerikalıların dolarlarını Türk parasına çevirmek üzere özel bir büro açılmıştı. Tekel, özel olarak yaptırıldığı ve 50'şer adetlik üzerinde “Missouri” yazan kutular içindeki sigaraları satışa çıkardı. Bu kutuların üzerine Türk ve Amerikan bayrakları konulmuş ve İngilizce olarak da ‘Hoş geldin Missouri’ yazılmıştı. Ayrıca kutunun üzerinde bir de Missouri'nin resmi vardı. PTT, bir Missouri serisi pul çıkarmıştı. İstanbul Belediye'sinin ayırdığı 12 otobüs gece yarısından bir saat sonraya kadar yalnız Amerikalıların emrinde olmak üzere Dolmabahçe ile Taksim arasında işleyecektir. Diğer taraftan bütün taşıtlar Amerikalıların emrine amade olacak ve değerli misafirlerimiz hiçbir bilet almayacak ve ücret vermeyecektir. Üç sinemanın balkonlarıyla, tiyatrolarda 80 kişilik yer misafirlerimize ayrılmıştır”, Bkz. *Ulus*, 5 Nisan 1946, *Cumhuriyet*, 31 Mart 1946.

Altan Öymen, çocukluk yıllarını anlattığı 'Bir Dönem Bir Çocuk' adlı anı çalışmasında, Missouri'nin gelişinin o dönemin sosyal hayatında bazı değişikliklere yol açtığını ifade etmiştir. Amerikan askerlerinin, aynı zamanda 'turist' olduklarını, dolaştıkları yerlerde çevreye biraz para bıraktıklarını ve turist sözcüğünün de o zamanın Türkiye'sinde henüz yeni bir kavram olduğunu belirtmektedir: "*Missouri'nin gelişi bu açıdan sadece Türk dış politikasında değil Türk turizmde de bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Bu askeri amaçlı geziyi daha sonra Batı kökenli sivil grupların gelişi izleyecek ve İstanbul'un otelleriyle İstiklal Caddesi'nin müşterisi yapısı yavaş yavaş değişmeye başlayacaktı. Bu ziyaretin etkisinden olacak kısa süre sonra Ankara'da "Missouri" diye bir Lokanta açılacaktı. Kısa bir süre sonra da başkentin en iyi lokantalarından biri ABD başkentinin adını alacak "Washington Lokantası" faaliyete geçecekti. Değişme bununla da sınırlı kalmadı. İçeriği aynı kalmakla birlikte Rus Salatası'nın adı da Amerikan Salatası yapılmıştı. Tekel'in çıkardığı Missouri sigaraları çok satılmıştı"*⁷³. Yaşanan bu süreç Öymen'e göre şöyle idi: 1946 ve sonraki yılların Türkiye'sinde Ruslara duyulan hiddet ne kadar ise, Amerika'ya duyulan sempati de o kadar büyüktü. İstanbul, Atlantik'in ötesinden gelen bu 270 metrelik ziyaretçi için yoğun ve biraz da abartılı bir hazırlık yapmıştı. Bu hazırlıkların bir kısmı sonradan eleştiri ve alay konusu olacaktı. Ama o günlerde bunları pek yadırgayan yoktu. Şehri gezecek olan denizcilerin iyi şeyler görmesi isteniyordu⁷⁴. Adeta bu ziyaret bir "ulusal dava"ya dönüştürülmüş, Amerika'ya "iyi ve hoş" görünmek adına herkes üzerine düşeni yapmakla görevli kılınmıştı. Kimsenin bu konuda en ufak eleştiriye tahammülü yoktu ya da yapılanları eleştirmek kimsenin aklından geçirmediği bir olaydı.

Missouri'nin gelişi nedeniyle İstanbul Belediyesi tarafından Karaköy'den Beşiktaş'a kadar olan sahil ile Beyoğlu'nun bir kısım semtlerindeki evler ve dükkânlar aynı renge boyanmıştır⁷⁵. Genelevler beyaza boyatılmış, hayat kadınları, Amerikan denizcilerinin sağlığı gözetilerek doktor denetiminden geçirilmiş, barlar, pavyonlar kapılarına "Welcome" pankartları asmışlar, halk bu kadar büyük bir gemiyi görebilmek, geceleri pırıl pırıl ışıklarını izleyebilmek için sokaklara dökülmüştü. ABD'li 'boy'larda bu konuksever ulusun sunduğu olanaklardan olabildiğince yararlanmışlardı⁷⁶.

6 Nisan 1946'de Başbakan Saraçoğlu Missouri'nin gelişi nedeniyle şunları söylemişti: "*Minnettarlığımı tebarüz ettirirken... Derin bir zevk içindeyim... Dünyanın en mükemmel çocuğu olan Amerika ve Amerikalılar, ellerinde insanlık, adalet, hürriyet, medeniyet bayrakları olduğu halde... Sağlam ve metin adımlarla yürümektedirler"*⁷⁷.

Amerikalıların gelişi şerefine verilen kokteylde konuşan İstanbul Valisi F. Kerim Gökay, "*Amerikalıların memleketimize sık sık gelmelerini isteriz. Biz de her vesileden istifade ederek Amerika'ya gitmek isteriz"*⁷⁸ diyerek bu ziyaretten memnuniyetini dile getirmiştir.

⁷³ Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, 2002, s.s.514-516.

⁷⁴ *A.g.e.*, s.513.

⁷⁵ *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1946.

⁷⁶ Arcayürek, *a.g.e.*, 315.

⁷⁷ Türkkaya Ataöv, "Altıncı Filo Defoll", *Forum*, XX/344, 1 Ağustos 1968, s.14.

⁷⁸ *Aynı Tarihi*, No:149, (1-30 Nisan 1946), s.58.

Amerikalılar, Missouri'nin ziyaretinin Türkler tarafından Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik isteklerine karşı, kendilerinin kararlı desteğinin bir göstergesi olarak algılanmasını istemişlerdi. Bakan Byrnes'ın Paris'teki Türk Büyükelçisiyle konuşmasında, Türk Hükümeti'nin Missouri'nin İstanbul'a yaptığı ziyareti, kuru bir jest olarak düşünmesini istemiyordu. Amerikan Hükümeti, Türkiye'nin konumunun öneminin farkındaydı ve bu ülkeye gösterdiği ilgi kararlılıkla devam edecekti⁷⁹.

ABD Büyükelçisi Wilson, "...Bu denli büyük gösterilerle Missouri'nin karşılanmasındaki neden?" şöyle açıklıyordu: "Türlere göre, ABD'nin artık Ortadoğu'da BM ilkeleri çerçevesinde barış ve güvenliğin ABD çıkarlarının korunmasına yönelik bağımsız bir dış politika uygulamaya başlamasının bir sonucudur. Türlere, bu bağımsız politikayı ABD'yi gerektiginde yanlarında göreceklere biçiminde yorumluyorlar"⁸⁰. Sovyetlere, Türkiye'nin bağımsızlığını yok etmek ve burada kendilerine dost bir rejim kurmak için göz yumulursa Sovyetlerin Süveyş'e kadar inmelerine hiçbir engel kalmaz ki bu da yeni bir dünya çatışmasını önlenemez hale getirir⁸¹. Türlere göre Missouri'nin gelişi bu politikanın belirtisiydi. Wilson'un bu değerlendirmeleri pek de yanlış değildi. Hatta artık Türkiye'de hükümet ve kamuoyu, ABD'nin Türkiye'nin sorunlarını anladığı biçimde yorumlar yapmaya başlamıştı. Missouri'nin gelişi gibi gidişi de çok şaşalı geçmiştir. Halk yine sahillere dolmuş, belediye vapurlarına doldurulan insanlar uğurlama törenlerine katılmıştır. Bu ziyaretle artık, yöneticiler ve Türk kamuoyu, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında dostane, samimi bir ilişkinin kurulmaya başladığına inanmıştır⁸².

Missouri'nin gidişi nedeniyle Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bir yazıda, Amerikalıların İstanbul'da buldukları süreçte yaşananları şöyle ifade ediyordu:

"Dört gün süren ve halkımızın kalbinde pek tatlı hatıralar bırakan ziyaretlerinden sonra, dost Amerikalı denizciler dün sabah saat 10'da limanımızdan ayrıldılar. Güzel bir güneş ve mavi bir göğün altında İstanbul fevkalade günlerinden birini daba yaşıyor. Gemilerin geldiği Cuma gününden beri adeta bir bayram yerini andıran şehir, misafirlerini aynı şevk ve heyecanla uğurluyor. Beylerbeyi'nden Üsküdar'a, Beşiktaş'tan Sarayburnu'na kadar bütün sabiller kadın, erkek, çocuk dolu. Bu yalnız bir devletin bir diğer devlete karşı gösterdiği dostluk değil, bütün bir milletin diğer bir millete karşı duyduğu kardeşçe hislerin en samimi ve en canlı tezahürüdür. Bugün İstanbul halkı için başlıca iş, dört günden beri başımızın değil, kalbimizin üstünde taşıdığımız misafirlerimizi aynı konukseverlikle uğurlamaktır. Bu kadar muazzam kalabalığa işini gücünü bıraktıran tek sebep işte budur. Misafir gemicilerin şehre çıkış noktası olan Dolmabahçe Meydanı, sabahın yedisinden itibaren dolmaya başlıyor. Misafirlerin İstanbul'da kaldıkları kısa müddet içinde edindikleri dostları kendilerine hediyeler getirmişler. Türk gazetecileri de misafir meslektaşlarına hediyeler hazırlamışlar. Geceyi şehirde geçiren veya sabah erken karaya çıkan denizciler yavaş yavaş dönüyorlar. Hepsinin yüzünde sevdikleri bir memleketten ayrılan insanların hüznü okunuyor. Denizyolları İdaresi, dost Amerikan denizcilerini İstanbul halkının daba rahatça uğurlayabilmesi

⁷⁹ Sever, a.g.e., s.41.

⁸⁰ Arcayürek, a.g.e., s.s.315-316.

⁸¹ Toker, a.g.e., s.101.

⁸² Bkz. *Aynı Taribi*, No:149 (Nisan 1946), s.s.64-74; Falih Rıfkı Atay, "Amerika Artık Yolunu Bulmuştur", *Ulus*, 8 Nisan 1946; Ahmet Şükrü Esmet, "Türk-Amerikan Dostluğu", *Ulus*, 8 Nisan 1946; Abidin Daver, "Amerika, Yakın ve Ortadoğu'nun Koruyucusu", *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1946.

için hususi vapurlar tesis etmiş. İstanbul halkının Amerikalı denizcileri ne kadar sevdiğini anlamak için bu vapurları dolduran kalabalığı görmek kâfi. Saat 10'a geliyor. Şimdi Missouri zirhlisinin da demir aldığı ve Boğaza doğru bir kavis çizdikten sonra Marmara istikametine yollandığını görüyoruz. Dünyanın bu en büyük harp gemisi, Yavuz'un önünden geçerken bandomuz Amerikan milli marşını çalıyor ve denizciler filamalarla selamlaşıyorlar. Sabillerde biriken halk, gemileri hararetle alkışlıyor, bayırlı yolculuklar temenni ediyor. Denizyollarının vapurları, Sarayburnu ve Selimiye önlerinde bekliyor, içerlerindeki kalabalık, harp gemileri geçerken mendiller sallıyor ve 'uğurlar olsun', 'güle güle' diye sesleniyor. Yeşilköy açıklarında denizyollarının on vapuru diüük çalarak dostlarımızı selamlıyor ve dönüyorlar. İki kardeş milletin, yeryüzünde ebedi barışı kurmaktan başka gayesi olmayan donanmalarına mensup gemiler bir gelin alayı halinde Marmara'nın berrak suları üzerinde yavaş yavaş uzaklaşıyorlar. 'Yolumuz açık olsun dostlarımız!'⁸³.

2.1. Ziyaretin Kamuoyundaki Yansıması

Kimilerince savaş gemisi Missouri'nin İstanbul'a gelmesi, Türkiye'nin Amerika'ya anlatmaya çalıştığı, Boğazlarda üs ve Doğu Anadolu'da toprak istemiyle kendisini ifade ettiği ağır Sovyet baskısının, Amerika tarafından artık anlaşıldığı ve Sovyetler Birliği'nin toprak taleplerine karşı, Amerika'nın Türkiye'yi desteklediğini sembolize etmesi biçiminde yorumlanmıştır⁸⁴.

Cumhuriyet Gazetesinin Missouri'nin İstanbul'a geldiği gün yayınlamış olduğu "Welcome U.S.A" başlıklı makalesinde yazılanlar kamuoyunun bu ziyaretteki tutumunu şöyle açıklamıştır: "...Bu korkunç harb vasıtası, II. Dünya Harbi'nin sonu ve barışın başlangıcı demek olan Amerikan-Japon mütareke anlaşmasına da sabne olmuştur. Onun içindir ki, Missouri'nin Akdeniz ve İstanbul sularına gelmesinde derin bir siyasi mana vardır. Bu siyasi manayı, devlet adamları açıklamasa da biz anlıyoruz. İkinci Cihan Harbine sebep olan azgın harb Tanrılarını yere sermekte en büyük rolü oynamış ve bundan sonra dünya barışının liderliğini üstüne almış olan Amerika, Akdeniz'de Yakın ve Orta Şark'ta barışın muhafazası, tecaviiz ve tabakkümüün ortadan kalkması için bütün o muazzam nüfus ve kuvvetini kullanacağını anlatmak istiyor"⁸⁵.

Cumhurbaşkanı İnönü, Missouri'nin ziyareti nedeniyle Türkiye'ye gelen gazetecilere verdiği demeçte; "Amerikan donanmasına mensup gemiler bize ne kadar yakın bulunurlarsa, o kadar iyi olur" diyerek bu ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir⁸⁶. Toker'e göre Missouri'nin İstanbul'a gelişinin resmi nedeni bir cenazeyi getirmektir. Ancak Amerika bu ziyaretle, Ortadoğu'ya benim de elim uzanır diyordu⁸⁷.

Missouri'nin İstanbul yolculuğu, Amerika'nın tüm bölge ile ilgili duyarlılığını yansıması bakımından önemlidir. Yani ABD, Japonya'yı teslim alan anlaşmanın

⁸³ Cumhuriyet, 10 Nisan 1946.

⁸⁴ Bağcı, a.g.e., s.7.

⁸⁵ "Welcome U.S.A", Cumhuriyet, 5 Nisan 1946.

⁸⁶ Vatan, 7 Nisan 1946, "Missouri zirhlisi ile birlikte 12 Amerikan gazeteci de gelmişti". Bkz. Son Posta, 30 Mart 1946.

⁸⁷ Toker, a.g.e., s.s.101-102.

güvertesinde imzalandığı savaş gemisini İstanbul'a göndererek, tüm Akdeniz'de bir gövde gösterisi düzenliyordu. Bu hareketin Rusya'ya yönelik bir mesaj olduğu açıktı⁸⁸. Öymen de aynı düşünceyle; Truman, Missouri'yi Türkiye'ye "yalnız değilsin" mesajını vermek ve bir gövde gösterisi yapmak için gönderdiğini belirtmiştir⁸⁹.

Bu ziyaretin gerçekte, Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'nin ABD tarafından desteği olarak algılanmasının doğru olmadığını düşünen Niyazi Berkes ise, bu konuda şunları aktarmıştır: "...Nisan 1946'da Missouri uçak gemisinin İstanbul'a gelişi,... Amerika'nın Türkiye'yi Rusya'ya karşı destekleme kararında olduğunun belgesi olarak görülmüştür. Hâlbuki o zamanın Cumhurbaşkanı olan Truman, henüz daha sonranın Truman'ı değildi. Bu Missouri gelişinde gerçi Ruslara karşı bir gösteri isteği vardı, ama Türkiye'yi destekleme amacıyla olan bir gösteri değil. Truman'ın o zaman ki sevgili doktrini olan "boğazların mutlak serbestliği ve askerden arındırılması" görüşünü anlatmak amacıyla güden bir gösteriydi. Onun bu görüşüne Türkiye'nin karşı olduğu kadar Rusya'da karşıydı. Fakat bir yıl kadar sonra, Mart 1947'de ünlü Truman Doktrini yayınlandığında Truman, o eski görüşünü tersine çevirmiş bir Truman olarak dünyanın karşısına çıkıyordu..."⁹⁰.

Missouri zırhlısının Türkiye ziyareti, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu ziyaret sırasında gazetelerde yayınlanan yazılardan Türk kamuoyunun Amerika için neler düşündüğünü, o dönemde nasıl bir Amerika imgesinin (imajının) var olduğunu anlayabiliriz. İşte bunlardan bazılarını örnekler:

Missouri'nin ziyareti, Ulus Gazetesi'nin bir haberinde, "... Amerika'nın Akdeniz'de bir yardımcı devlet olarak değil, müstakil bir devlet olarak tanınması..."⁹¹ Anlamına geldiği belirtilmişti. Mümtaz Faik Fenik de aynı düşünceyle gazetesindeki yazısının başlığını "Amerika'nın Hududu Akdeniz'dedir"⁹² olarak koyacaktır.

Falih Rıfki Atay, "Missouri" başlıklı yazısında Amerikan bayrağındaki yıldızlardan birinin de Türk ulusunun kendi talih yıldızı olduğunu yazmıştır: "...Amerika'nın ne istediğini biliyoruz; hür, eşit ve egemen milletlerin ortaklaşa güvenliğine dayanan barışsız, saldırısız, sadece ahlak ve kanun bağlaşma ve antlaşmalarının hüküm sürdüğü bir dünya! Böyle bir dünyada yaşamak isteyen herkese, Amerikan bayrağında kendi talih yıldızını da görür"⁹³. Atay, Missouri'nin, Türk ve Amerikan dostluğunun pekişmesinde, barışçı ve hürriyetçi Amerika ile Türkiye'nin aynı yolda savaşacaklarını belirtiyordu: "...Missouri zırhlısı ve yanındaki barış gemileriyle İstanbul'a gelen Amiral, Sunay ve erler sabahtan beri Türk Milletinin, aramızda bulunuşları her yuvaya sevinç ve şenlik veren misafirleridir. Onlar karaya çıktıklarından ayrılacakları dakikaya kadar, Amerika'nın ne kadar sevildiğini, gözlerin

⁸⁸ Gürün, a.g.e., s.305.

⁸⁹ "Missouri zırhlısı, ABD'nin en büyük savaş gemisiydi. Dünyanın da, Japonların Yamato zırhlısından sonra, ikinci büyük savaş gemisiydi. Uzunluğu 270 metreydi. Ağırlığı 57.000 tondur. 1600 mürettebatı vardı. Amerikalıların Japonlara karşı Pasifik savaşlarında görev almıştı. Japonya'nın ABD'ye teslim oluşunun töreni, yedi ay önce bu zırhlının güvertesinde yapılmıştı. Missouri Tokyo Körfezi'nde demir atmıştı. Silindir şapkalarıyla gemiye çıkan Japon beyeti mensuplarıyla Güneydoğu Pasifik'teki Amerikan kuvvetlerinin Komutanı, General Mac Arthur, Japonların teslim belgesini karşılıklı olarak Missouri'de imzalamışlardı". Bkz. Öymen, a.g.e., s.s.512-513.

⁹⁰ Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim yay., İstanbul, 1997, s.s.377-378.

⁹¹ *Ulus*, 11 Mart 1946.

⁹² *Vatan*, 5 Nisan 1946.

⁹³ Falih Rıfki Atay, "Missouri", *Ulus*, 5 Nisan 1946.

bakışında ve yüzlerin neşesinde görecekler, Türk fikrinin ve ülkesünün Amerikan insanîyetçiliği prensiplerinden ne kadar farksız olduğunu görüştüğülerinin her sözünden anlayacaklardır"⁹⁴.

Nadir Nadi, Cumhuriyet'te Missouri'yi, "...İstanbul halkı bu itibarla sevinçle karşılarken... Yarın ki barış dünyasını gerçekleştirmeye çalışan ülkücülük sembolü" olarak gördüğünü açıklıyor ve şöyle devam ediyordu: "Amerika bugün yeryüzünün en kuvvetli bir milletidir. Fakat bu kuvvet; barışın, adaletin ve milletler arasında eşitlik hakkını kurup yaşatmak isteyen temiz bir idealin emrindedir... Kötü niyet beslemeyen her kuvvet gibi Birleşik Amerika'da muazzam endüstrisini yıllar boyunca yalnız insanlık ve medeniyet şartlarına göre yürütmekten başka bir şey yapmamıştır"⁹⁵.

Ahmet Şükrü Esmer'in yazısı, Türk kamuoyunun o dönem için Amerika'yı nasıl gördüğüne güzel bir örnektir: "Memleketimizde kaldıkları günler zarfındaki kabulu (Missouri ile gelen Amerikalıların) bu çeşit ziyaretlerde gösterilmesi mutad olan misafirperverliğin çerçevesini aşarak Türk-Amerikan dostluğu namına samimi bir tezabür mahiyeti almış olduğunu misafirlerimiz görmüş olacaklardır. Bunu da tabii görmek lazımdır. Çünkü Türkler, Amerikalılar hakkında daima hayranlık duygusu beslemişlerdir. Amerika, Türkler için iyi niyetli ve temiz duygulu insanların memleketidir. Uzun ve hareketli tarihimize diğer büyük devletlere nazaran Amerikalılarla temasımız az olmuştur. Fakat bütün münasebetlerimizde Amerikalıları doğru ve dürüst insanlar olarak tanıdık ve kendilerini candan sevdik..."⁹⁶.

Falih Rıfki Atay bir başka yazısında tıpkı A.Şükrü Esmer gibi, Amerika'nın "barışçı ve hürriyetçi" olduğunu, gücüyle dünya barışının güvencesi olduğunu düşünmektedir: "...Dostluğumuzun sağlamlığı duygusunu, Amerikalıların barışçı ve hürriyetçi bütün milletlerin tabii dostu olmasından alıyoruz. Amerika harpçi değildir. Amerika son saniyeye kadar sadece barış vasıtalarını kullanmak azminde bulunan bir memleketir... Amerika, 1918'de de bugünkü gibi olsaydı İkinci Dünya Harbi olmazdı. Amerika isterse yeni bir harp olmaz. Hürriyeti seven bütün yurtlardaki Amerikan sevgisinin gerçek kaynağı onun devamlı bir barış inancısı olmasıdır. Harpsiz ve esaretsiz bir dünya ülkesünün dayanağı olmasıdır"⁹⁷.

Necmettin Sadak, Akşam gazetesinde şunları ifade etmiştir: "İlk defadır ki bu harpten sonra (İkinci Dünya Savaşı) bir Amerikan donanması bu münasebetle Akdeniz'de yer almaktadır. Bu da Amerika'nın yalnız Pasifik'te değil Avrupa içlerine hâkim Akdeniz sularında her tehlikeye karşı hazır olacağını göstermesi bakımından başlı başına ehemmiyetli bir hadisedir... (Amerika Birleşik Devletleri) Yeryüzünde hak, adalet, hürriyet prensiplerinin tatbik edilmesinden başka bir ideal olmayan, bu ideal uğrunda var kuvvetini ortaya koyan büyük devletin, İstanbul sularını süsleyen donanma karşısında halkın duyduğu heyecan ve takdirin başlıca kaynağı, Türk Milleti'nin de yüreğinde taşıdığı aynı idealdir"⁹⁸.

Cumhuriyet'te Abidin Daver, limanımıza gelen Amerikan zirhlisi Missouri'nin yalnızca merhum büyükelçinin cenazesini getirmek için yola çıkmadığını, Amerika'nın Akdeniz'de bayrak göstermek istediğini düşünmektedir. Ayrıca bu ziyaretle geminin büyüklüğü karşısında "...Gözleri ile düşünen ve karar veren halk kitleleri için Missouri gibi

⁹⁴ F.Rıfki Atay, "Missouri", *Ulus*, 5 Nisan 1946.

⁹⁵ Nadir Nadi, "Dost Amerika'nın Denizcilerini Karşılar", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1946.

⁹⁶ A. Şükrü Esmer, "Türk-Amerikan Dostluğu", *Ulus*, 8 Nisan 1946.

⁹⁷ Falih Rıfki Atay, "Türkiye'den Amerika'ya", *Ulus*, 9 Nisan 1946.

⁹⁸ Necmettin Sadak, "Aziz Dostlarımız Hoş Geldiniz", *Akşam*, 5 Nisan 1946.

muhteşem bir zırhlı, bir teknik barikası yüzbinlerce broşürden daha kuvvetli ve daha etkili bir propaganda aracı...” olduğunu Amerikan propagandasını ünlü Amerikan filmlerinin bile aynı derecede yapmasının mümkün olmadığını açıklayarak, ziyaretin propaganda niteliğine dikkat çekmiştir⁹⁹.

Gazetelerde Missouri'nin gelişi öyle bir önemli olay haline getirilmişti ki “Amerikalı misafirlerin” Türk geleneklerine pek uygun olmayan isteklerine de artık yer vermeye başlanmıştı: “...Konuşuyor, gülüşüyorduk, bir bahriyeli uzaktan bana işaretler yaparak: Benim şikâyetim var, dedi. Kızlarını çok sıkıyorlar. Saat 6'dan sonra eve gitmek mecburiyeti var. Hâlbuki ben ancak dörtte beşte karaya çıkıyorum, abbap olduğum kızlarla sadece iki saatçik görüşebiliyorum...”¹⁰⁰.

Bir başka gazetede İstanbul halkı ile Amerikalı denizcilerin ilişkileri şöyle betimleniyordu: “Türk-Amerikan Bahriyelileri, kolkola sokaklarda neşeli gruplar, alışveriş yerleri de Türk-Amerikan renkleriyle yapılmış uçurtmalar. İki gündür Missouri zırhlısı ve diğer Amerikan harp gemilerinin denizcileri İstanbul sokaklarında mekik dokuyor. Limanımızda bulunan kendi filomuzun mensuplarıyla kolkola geziyorlar. Bir neşe bir kıyamettir gidiyor. Gelişigüzel karşılama çıkararak konuştuğum Amerikalılar, şimdiye kadar buldukları limanlarda konukseverliğin bu derecesini görmediklerini söylüyor... İngilizce levhalar (dükkânlarda) birçok yerlerde görülmüyor. Bir tanesi, ‘memleketinize döndüğümüz zaman burada da sizin gibi düşünen insanlar olduğunu tanıdıklarımıza anlatmış’ diye uzun bir cümle halinde idi. Geceleri Amerikalı misafirler şerefine eğlence yerleri sabaha kadar açık. Kıbrıt Amerikalıların başlıca hediyesi. Missouri'yi gezenlerin hemen hepsine küçük bir defter halinde kıbrıtlar dağıtıldı. Bizim Tekel İdaresi'nin Missouri sigaraları da Amerikalılar tarafından keyifle tüttürülüyor. İstanbul geceleri baştanbaşa elektrikle donandığı için şereflerine yapılan bir şebreyini andıran bu manzara ortasında daha üç gün kaldıktan sonra tekrar gemilerine ve oradan memleketlerine Türkiye'den çok neşeli intibalarla döneceklerine kimse şüphe etmiyor”¹⁰¹.

Gazetelerde yer alan tüm bu yazılar ve Amerikan Missouri zırhlısının karşılama törenleri sonucunda, Türk kamuoyunu ve onu yönlendiren yöneticilerin amacı gerçekleşmişti. Türkiye'de “Amerika/ABD” rüyası başlamıştı. Amerikalı askerlerin “gittiğimiz hiçbir limanda böyle karşılanmadık”¹⁰² sözlerinden de anlaşılacağı üzere bu ziyaret, büyükelçinin cenazesini getiren bir askeri geminin karşılanmasının çok ötesinde algılanmış ve kamuoyuna da böyle aksettirilmiştir. O kadar ki halk, Amerikalı misafirlere nasıl davranacakları konusunda terbiye edilmiştir: “Harp gemilerini görmek bazı an'anevi esaslara dayanır. Bunlara riayet etmek hem bir nezaket ve hem de bir misafirperverlik borcudur. Halkımız gemileri geçerken gemilerde kendileri için tahsis edilmiş bulunan mihmandarların vereceği direktife tamamen uyacaklar ve gruplar hiçbir sebeple bu mihmandarların yanından ayrılmayacaklardır. Gemilere ilk ayak basıldığında yapılacak ilk iş geminin kaç tarafına dönerek geminin kıçındaki bayrağa (ABD Bayrağına) selam vermektir”¹⁰³.

⁹⁹ Abidin Daver, “Biz de Bayrak Gösterelim”, *Cumhuriyet*, 12 Nisan 1946, Daver, Missouri'yi iki defa gezerek gemi ile ilgili ayrıntıları uzun bir şekilde belirtmiştir. Bkz. Abidin Daver, “Missouri'de Neler Gördüm”, *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1946; “Deniz Devi Missouri'de Neler Gördüm”, *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1946.

¹⁰⁰ Sinan Korle, “Conilerin Düşünceleri”, *Vatan*, 9 Nisan 1946.

¹⁰¹ *Ulus*, 7 Nisan 1946.

¹⁰² A.g.g.

¹⁰³ A.g.g.

Ahmet Emin Yalman da İstanbul halkının ve dilencilerinin, kendilerine öğretildiği gibi, Amerikalılara nasıl davranılması gerektiği konusunda ne kadar başarılı olduklarını, biraz da alaycı bir dille şöyle ifade etmiştir: “Bugün bütün İstanbul ve bütün Türkiye, Missouri’den ve diğer iki gemiden bahsediyor... Bir tarafta bir gemici görülse derhal etrafında mütecessislerden değil, seven dostlardan ve nazik ev sahiplerinden mürekkep bir halka peyda oluyor. Misafirlere yardım etmekte ve yol göstermekte herkes birbiriyile yarışıyor. Bütün İstanbul dükkâncıları ve esnaf söz birliği etmiş gibi misafirlere karşı tok gözünü kesilmiştir... Dünyanın her limanında görüldüğü gibi sokak çocukları misafirlerin arkasından koşarak bir şey koparmaya çalışmıyorlar, dilenciler bile vekarlı olmak lüzumunu duymuyorlar”¹⁰⁴.

Tasvir Gazetesi yazarı Cihad Baban ise, Atatürk’ün “milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız” sözünü Missouri ve sonrasında gerçekleşen Amerikan savaş gemilerinin ziyareti sonrasında oluşan Türk-Amerikan yakınlaşması ile gerçekleştiğini ifade etmektedir. “...Atatürk’ün Türk Milletine Onuncu Yıl Nutku ile göstermiş olduğu, Türkiye’yi muasır medeniyetlerin fevkiine çıkaracağız ideali üstün medeniyeti ile muasır dünyayı temsil eden Birleşik Amerika’ya yakınlaşmanın onun sibirli elleri ile insanlık âlemine getirmiş olduğu yüksek medeniyete kucak açmanın Türk milleti için zaruret olduğuna en manalı bir işaret. Atatürk’ün bu isteği bugün tamamiyle yerine geldi”¹⁰⁵.

Bir iki istisna dışında tüm basın havası, yani Missouri’nin ziyaretinden duyulan memnuniyet havası aşağı yukarı aynıdır: Amerika, Türkiye’ye dostluğunu göstermek üzere gelmiştir, Hür Dünyanın bir parçası olan Türkiye artık Amerika tarafından desteklenmektedir¹⁰⁶.

O dönemde ender görülen olumsuz tepkilerden birine örnek, Zincirli Hürriyet’te M.Ali Aybar’dan gelmiştir: “Tarihimizin en kritik anlarını yaşıyoruz: İstiklâlimiz tehlikededir. Ve işin korkunç tarafı şudur ki, istiklâlimize kastedenler bu sefer ordularla değil, bir yardım teklifinin yaldızlı paravanası arkasına gizlenerek üzerimize yürüdükleri için Türk milleti kuşkulanmıyor. Ve mâhirane, mâhirane olduğu kadar hainâne bir propaganda da bu kuşkusuzluğu arttırmağa, istiklâlimize kastedenleri bir kurtarıcı gibi göstermeğe çalışıyor. Bu gibi hallerde hakikati gören namuslu her Türk’e mukaddes bir vazife düşer: Her ne pahasına olursa olsun hakikatleri haykarmak...”¹⁰⁷.

Edebiyatçı-yazar Mina Urgan, Amerikalıların Missouri gemisiyle birlikte İstanbul’a gelişleri sonrasında Türkiye’de yaratılan ve yaşanan “Amerikan hayranlığına” dikkat çekmiş ve bu ziyaretin alışkanlıklarımızı bile değiştirecek etkileri olduğunu belirtmiştir: “...O görgüsüz Amerikalılar, viskiye buzlu su yada soda katar... Missouri gemisinin İstanbul Limanı’na demir atmasıyla birlikte, biz de onlara öykündük, rakamıza su kattık. Zaten biliyorsunuz, bizim yaşam biçimimiz Missouri’den önce, Missouri’den sonra olarak ikkiye bölünür...”¹⁰⁸.

Missouri’nin geldiği dönemde yapılmayan eleştiriler, belki de değişen dünya şartları ve ABD’nin bazı beklentileri karşılayamamış olmasından ötürü, yıllar sonra

¹⁰⁴ Ahmet Emin Yalman, *Vatan*, 8 Nisan 1946.

¹⁰⁵ Cihad Baban, “Birleşik Amerika Filosu Türk Sularında”, *Tasvir*, 23 Kasım 1946.

¹⁰⁶ Basının tepkileri için bkz. *Aynı Tarihi*, No:149 (Nisan 1946), s.s.64-74

¹⁰⁷ Mehmet Ali Aybar, “Herşeyden Evvel ve Herşeyin Üstünde İstiklal”, *Zincirli Hürriyet*, 5 Nisan 1947.

¹⁰⁸ Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Kültür Sanat yay., İstanbul, 1998, s.15.

şöyle sorgulanmıştır: Nevzat Üstün, Missouri'nin gelişile yaşanan olayları şöyle betimlemiştir: “Münir Erteğin’in cenazesi, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Amerika’nın Ortadoğu politikasında az bulunur bir ‘bahane’ olmak niteliğini kazanmıştı. Türkiye, Washington’da ölen Büyükelçisinin cenazesini değil, Ortadoğu’da at koşturmaya hazır bir Amerika’yı karşılamaya hazırlanıyordu. Tramvaylar, otobüsler, taksiler yıkanıp temizlenmişti. Dostlara incelik olsun diye Amerikan askerlerinden para almayacaklarını gazetelerle duyuruyorlardı. Köşe bucakta esnaf uyarılıyor, Amerikan askerlerinin para vermeye zorlanmaması, hesapların hükümet tarafından ödeneceği söyleniyordu. Polisler Amerikan askerlerine karşı ‘nazik davranma’ dersleri veriliyordu. Derslerin amacı kısaydı. Polisler yalnızca her şeye evet demesini öğreneceklerdi. Yoksul mahallelerin elektriğinden kısıntı yapılarak Taksim’e büyük bir Missouri resmi yapılmıştı ampullerle. Kimi yazarlar, Missouri’nin gelişini insanlığın kurtuluşuna bir işaret sayıyorlardı. Türkiye’deki mitlerden birisi de “Yavuz zırlısı” idi. Yavuz’u getirip Missouri’nin yanına koydular. Türk halkının kafasındaki koca Yavuz birden bire Missouri’nin yanında boynu bükük yoksul bir çocuğa dönmüştü. Bebelere adını veren, türkülerin kabramanı Yavuz, artık o eski Yavuz değildi”¹⁰⁹.

Çetin Yetkin, “Karşıdevrim” adlı çalışmasında, Missouri’nin ülkemize gelmesi ile görevi gereği askeri törenle karşılanmasının gayet doğal olduğunu; ancak Amerikalı askerleri ağırlamak ve onları eğlendirmek için yapılanların ölçüsünün kaçırıldığını belirtmiştir. Bu durumla birlikte altı ok’un cumhuriyetçilik dışındaki tüm oklarının kırıldığını ve ileriye yönelik olarak da ülkenin adeta Amerika Birleşik Devletleri’nin bir uydusu durumuna düşürüldüğünü ifade etmiştir¹¹⁰.

Dönemin gazetelerini değerlendiren Yalçın Küçük, Missouri’nin gelişini nedeniyle İstanbul basınının tutumunu, “...Yüz kızarmadan nakletmek mümkün görünmüyor. Sanki Türkiye’nin en büyük bayramı”¹¹¹ diyerek basında yazılanların ve karşılama adına yapılanların oldukça abartılı bir şekilde gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

Haluk Gerger, Missouri zırlısının gelişini bir ‘kışkırtma’ olarak nitelendirmiş ve sonrasında yaşananları şöyle değerlendirmiştir; Sovyetler Birliği, 17 Temmuz–2 Ağustos tarihleri arasında Potsdam Konferansı’nda ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında tartışılmış ve taraflar arasında önemli bir görüş ayrılığının çıkmadığı “Boğazlardan geçişin düzenlenmesi” sorununun çözümüne ilişkin olarak, Boğazlarda Karadeniz’e sahildar devletlerin gemilerine geçiş üstünlüğü istiyor ve savaş sırasında Türkiye’nin, boğazlardan Alman ve İtalyan savaş gemilerini geçirdiğine dikkat çekiyordu:

“Bu arada bazı Sovyet gazete ve radyolarında, Kars ve Ardahan’a ilişkin olarak iki ülke arasında bir sınır düzeltmesi gereği de söz konusu yapılmış ve bunlar da Türk-Sovyet ilişkilerindeki krizin deyim yerindeyse tuzu-biberi olarak kullanılmıştır. Bu arada gerginleşen havanın sorumlusu olarak Sovyetler Birliği’ni ve komünizmi telin mitingleri düzenlenmiş, yetkililer sert demeçler vermeye başlamış, gazetelerde hamasi yorumlar yapılmaya başlanmıştır. Bu resmi kampanya Türkiye’nin Amerikan kampanya kararlı yönelişinin demagojik bahanesi, sosyo-psikolojik hazırlaması, meşruiyet kaynağı yapılmıştır. Bu aynı zamanda hiç kuşkusuz, tehdit abartması yoluyla dikkatlerin Türkiye

¹⁰⁹ Nevzat Üstün, *Türkiye’deki Amerika*, Var yay., İstanbul, 1969, s.s.25-27.

¹¹⁰ Çetin Yetkin, *Karşıdevrim, 1945–1980*, Otopsi yay., İstanbul, 2003, s.s.265-266.

¹¹¹ Yalçın Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978*, II, Tekin yay., Ankara, 1984, s.362.

üzerine çekilmesi için Amerika'ya karşı bir tür şantaj olarak da kullanılmıştır. Bu arada ABD'de anti-demokratik duruma dayanarak, Türkiye ile ilişkilere soğuk bakan muhalefet çevrelerinin, abartılı bir Sovyet tehdidi ve komünizm tehlikesi ile etkisizleştirilmesinin ince taktiği de ortadadır¹¹².

Günümüzde yapılan değerlendirmelere göre ise; Missouri'nin İstanbul'a gelişi, Amerika'nın Orta Doğu'ya yerleşme planının ilk adımı, Yeni Dünya Düzeni'nin uygulamaya geçirilmesi idi.

Sonuç

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'ye olan ilgisini, 1946 Mart'ında gösterme olanağı elde etmiştir. Yaklaşık 16 ay önce ölmüş Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naşı, Amerikan donanmasının en büyük zirhlisi Missouri ile İstanbul'a getirilmiştir. Bu olay Türk kamuoyunda Boğazlar sorununun yaşandığı günlerde SSCB'ye Türk Boğazlarının statüsünün kendi izni olmadan değiştirilemeyeceği mesajını veriyordu¹¹³. Missouri'nin ziyaretinden sonra Türk-Amerikan ilişkileri, daha da sıcak bir döneme girmiş; 7 Mayıs 1946'da imzalanan bir anlaşmayla; ABD, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası" ile aldığı borçlarının tamamını silmiştir¹¹⁴.

Missouri, Akdeniz'de bayrak gösteren tek Amerikan gemisi olmadı. 1946 İkbaharındaki ziyaretini Sonbahar'da bir başka filonun ziyareti izledi. 23 Kasım 1946 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri donanmasına ait Randolph Uçak gemisi ile Perry, Fargo ve Donner adlı gemiler, İzmir limanına gelmişlerdir¹¹⁵. Moskova Radyosu bu ziyaretleri, "Sovyetler Birliği'ne karşı girişilmiş bir tabrik kampanyası" olarak değerlendirmiştir¹¹⁶. Sonraki yıllarda da Amerikan ve İngiliz gemilerinin Türkiye limanlarını ziyaretlerini, Sovyetler Birliği bir "askeri gösteri" olarak eleştirecektir¹¹⁷.

Özellikle Truman Yardım Yasası'nın onaylanmasından sonra Amerikan Yardım Heyeti'nin Türkiye'ye gelişini izleyen günlerde İngiliz savaş gemileri ve Amerikan askeri heyetlerinin Türkiye'yi ziyaretleri oldukça yoğunlaşmıştır¹¹⁸. Amerikan Altıncı Filosu'nun ziyaretleri, Amerika ile imzalanan Kültür Anlaşması¹¹⁹ ve bu ülke

¹¹² Gerger, *a.g.e.*, s.49.

¹¹³ Bkz. Çağrı Erhan, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası*, (Editör: B. Oran), İletişim yay., İstanbul, 2002, s.s.524-525.

¹¹⁴ Erhan, *a.g.m.*, s.525.

¹¹⁵ *Anadolu*, 24 Kasım 1946.

¹¹⁶ Toker, *a.g.e.*, s.116.

¹¹⁷ Rusya, Türkiye'ye bu konuda nota vermiştir. Bkz. *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1953.

¹¹⁸ Bkz. *Cumhuriyet*, 4, 9, Temmuz 1947; *Cumhuriyet*, 5, 11, 20 Nisan 1947.

¹¹⁹ Anlaşma, Amerika'nın Türkiye'ye harb yılları içinde verdiği 10 milyon dolarlık malzeme borcunun Türkiye'de Amerikalıların yardımı ile yapılacak kültür hizmetlerine ayrılması ile ödenmesi esasına dayanmaktadır. Böylece oluşturulacak fondan Amerika'da yetiştirilecek öğrenci ve uzmanların masrafları ile Türkiye'ye gelecek Amerikalı öğretmen, profesör ve uzmanların aylıkları ile diğer kültürel hizmetlere ait harcamalar karşılanacak. Bkz. *Cumhuriyet*, 14 Mart 1950.

basınının önde gelen temsilcilerinin¹²⁰ Türkiye'ye gelişi ve onların, buradaki resmi ve resmi olmayan açıklamaları ile Amerika, Türk kamuoyunda "Demokrasi Cephesi"nin ya da "Hür Dünya"nın lideri olarak Türkiye'yi Rusya'ya karşı koruyan, savunan, bir ülke olarak görülmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

I- Resmi Yayınlar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bakanlar Kurulu Kararları (1928 ve Sonrası) Kataloğu, F.No: 030.18.01.02,
Yer No:110.18.8.

Ayın Tarihi

No:136, (Mart 1945); No:137, (Nisan 1945); No:144, (Kasım 1945); No: 145,
(Aralık 1945); No:149 (Nisan 1946); No:153, (Ağustos 1946); No:154, (Eylül
1946); No:155, (Ekim 1946).

"İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939–1946)", *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl*, T.C Dışişleri
Bakanlığı yay., Ankara, 1973.

II. Süreli Yayınlar

Akşam

Son Posta

Anadolu

Tasvir

Cumhuriyet

Ulus

Forum Zincirli

Vatan

Hürriyet

¹²⁰ Örneğin 16 Mart 1950'de Türkiye'ye geldiği bildirilen "Amerika'da en çok satılan gazetelerin" ve "radyoların sahibi" olarak belirtilen McCormick, Sovyet Rusya ile Türkiye'nin girişeceği olası bir savaş durumunda Amerika'nın gemileri, denizaltıları ve uçakları ile nasıl yardıma geleceğine dair bir açıklama yapmıştır. Bkz. *Cumhuriyet*, 20 Mart 1950. Amerikalı askeri yetkililerden duyulmayan bu sözlerin, günümüz deyişle bir "medya patronundan" gelmesi, Türk kamuoyunda "Amerika'nın koruyucu ve himayeci bir devlet olarak yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

III- Araştırma-İnceleme Eserler

- AKALIN, Cüneyt, *Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1*, Kaynak yay., İstanbul, 2003.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi yay., Ankara, 1987.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1980)*, I, T.İş Bankası yay., Ankara, 1994.
- AYDIN, Mustafa, “Sovyetlerin Montreux’de Değişiklik Talepleri”, *Türk Dış Politikası 1919-1980*, (Editör: B.Oran), I, İletişim yay., İstanbul, 2002.
- BAĞCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.
- BERKES, Niyazi, *Unutulan Yıllar*, İletişim yay., İstanbul, 1997.
- BİLGE, A.Suat, *Güç Komşuluk, Türkiye Sovyetler Birliği İlişkileri, 1920-1964*, T. İş Bankası yay., Ankara, 1992.
- ERHAN, Çağrı, “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası*, (Editör: B. Oran), İletişim yay., İstanbul, 2002.
- ERKİN, Feridun C., *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.
- GERGER, Halûk, *Türk-Dış Politikasının Ekonomi Politikası*, “Soğuk Savaş’tan Yeni Dünya Düzeni’ne”, Belge yay., İstanbul, 1999.
- GÖNLÜBOL, Mehmet vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919-1990*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
- GÜRSEL, Halûk F., *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Ak yay., İstanbul, 1968.
- GÜRÜN, Kamuran, *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, TTK yay., Ankara, 1991.
- HALİL, Ali, *Atatürkçü Dış Politika ve NATO ve Türkiye*, Gerçek yay., İstanbul, 1968.
- KİSSİNGER, Henry, *Diplomasi*, (Çev: İbrahim H. Kurt), İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2004.
- KÜÇÜK, Yalçın, *Türkiye Üzerine Tezler 1908–1978*, II, Tekin yay., Ankara, 1984.
- ÖYMEN, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, 7. baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2002.
- SARAY, Mehmet, *Türkiye’nin NATO’ya Girişi (III. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Hatıraları ve Belgeleri)*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2000.
- SEVER, Ayşegül, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu, 1945-1958*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997.
- SEZER, Duygu B., “Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye’nin İttifaklar Politikası”, (Haz: İsmail Soysal), *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, TTK yay., Ankara, 1999.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Türk Dış Politikası*, Der yay., İstanbul, 2006.

- TELLAL, Erel, “SSCB’yle İlişkiler”, *Türk Dış Politikası 1919-1980*, (Editör: B.Oran), I, İletişim yay., İstanbul, 2002.
- TOKER, Metin, *Türkiye Üzerinde 1945 Kâbusu*, Akis yay., Ankara, 1971.
- TRUMAN, S. H., *Hatıralarım*, (Çev: Cihad Baban-Semih Tuğrul), Ulusal Basımevi, Ankara, 1968.
- TURAN, İlter - BARLAS, Dilek “Batı İttifakına Üye Olmanın Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri”, *Türk Dış Politikasının Analizi*, (Der: F. Sönmezoğlu), Der yay., İstanbul, 1994.
- TURAN, Şerafettin, *İsmet İnönü*, Bilgi yay., Ankara, 2003.
- URGAN, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, Yapı Kredi Kültür Sanat yay., İstanbul, 1998.
- ÜLMAN, A. Halûk, “Türk Amerikan Yakınlaşması ve Sovyetler Birliği”, *Forum*, XIII/165 (15 Şubat 1961).
- ÜSTÜN, Nevzat, *Türkiye’deki Amerika*, Var yay., İstanbul, 1969.
- YETKİN, Çetin, *Karşıdevrim, 1945-1980*, Otopsi yay., İstanbul, 2003.